

MIXTUM

COMPOSITUM

LATINSKA PROSATEXTER

sammanställda av Ulf Swedjemark

CAESAR

om galler och germaner. Utdrag ur *Commentarii de bello Gallico*

Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime
5 absunt minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea, quae ad effeminandos animos pertinent, important proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere quotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.

10 Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano; continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum; attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum; vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni; spectant in septentrionem et orientem solem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani, quae eat ad Hispaniam, pertinet;
15 spectat inter occasum solis et septentrionem.

(Caes. B.G. I, 1)

In omni Gallia eorum hominum, qui aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo. (Nam plebes paene servorum habetur loco, quae nihil audet per se, nulli adhibetur concilio. Plerique, cum aut aere alieno aut magnitudine tributorum aut iniuria potentiorum premuntur, sese in servitutem dicant nobilibus, quibus in hos eadem omnia sunt iura, quae dominis in servos.) Sed
20 de his duobus generibus alterum est DRUIDUM, alterum equitum.

Illi rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur magnoque sunt apud eos honore. Nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituunt et, si quod est admissum facinus, si caedes facta, si de hereditate, de finibus controversia est, iidem decernunt poenasque constituunt; si qui aut privatus aut populus eorum
25 decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Haec poena apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, hi numero impiorum ac sceleratorum habentur, his omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neque iis petentibus ius redditur neque honos ullus communicatur.

CAESAR

om galler och germaner. Utdrag ur *Commentarii de bello Gallico*

His autem omnibus druidibus praeest unus, qui summam inter eos habet auctoritatem. Hoc
30 mortuo, aut si qui ex reliquis excellit dignitate succedit aut - si sunt plures pares - suffragio
druidum, non numquam etiam armis de principatu contendunt. Hi certo anni tempore in finibus
Carnutum, quae regio totius Galliae media habetur, considunt in loco consecrato. Huc omnes
undique qui controversias habent conveniunt eorumque decretis iudiciisque parent. Disciplina
in Britannia reperta atque inde in Galliam translata esse existimatur, et nunc qui diligentius eam
35 rem cognoscere volunt plerumque illo discendi causa proficiscuntur.

Druides a bello abesse consuerunt neque tributa una cum reliquis pendunt. Tantis excitati
praemiis et sponte sua multi in disciplinam conveniunt et a parentibus propinquisque mittuntur.
Magnam ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque annos nonnulli vicanos in disciplina
permanent. Neque fas esse existimant ea litteris mandare, cum in reliquis fere rebus, publicis
40 privatisque rationibus, Graecis litteris utantur. Id mihi duabus de causis instituisse videntur,
quod neque in vulgum disciplinam efferri velint neque eos qui discunt litteris confisos minus
memoriae studere; quod fere plerisque accidit ut praesidio litterarum diligentiam in perdiscendo
ac memoriam remittant.

In primis hoc volunt persuadere, non interire animas sed ab aliis post mortem transire ad
45 alios, atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa praeterea de
sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum
immortalium vi ac potestate disputant et iuventuti tradunt.

Alterum genus est **EQUITUM**. Hi - cum est usus atque aliquod bellum incidit (quod fere ante
Caesaris adventum quotannis accidere solebat, uti aut ipsi iniurias inferrent aut inlatas
50 propulsarent) - omnes in bello versantur; atque eorum ut quisque est genere copiisque
amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet. Hanc unam gratiam
potentiamque noverunt.

Natio est omnium Gallorum admodum dedita religionibus, atque ob eam causam, qui sunt
affecti gravioribus morbis quique in proeliis periculisque versantur, aut pro victimis homines
55 immolant aut se immolatuos vovent, administrisque ad ea sacrificia druidibus utuntur; quod pro
vita hominis nisi hominis vita reddatur, non posse deorum immortalium numen placari
arbitrantur, publiceque eiusdem generis habent instituta sacrificia. [---]

CAESAR

om galler och germaner. Utdrag ur *Commentarii de bello Gallico*

Deum maxime Mercurium colunt. Huius sunt plurima simulacra, hunc omnium inventorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quaestus pecuniae mercaturasque
60 habere vim maximam arbitrantur. Post hunc Apollinem et Martem et Iovem et Minervam. De his eandem fere quae reliquae gentes habent opinionem: Apollinem morbos depellere, Minervam operum atque artificiorum initia tradere, Iovem imperium caelestium tenere, Martem bella regere. [---]

Galli se omnes ab Dite patre prognatos praedicant, idque ab druidibus proditum dicunt. Ob
65 eam causam spatia omnis temporis non numero dierum sed noctium finiunt; dies natales et mensum et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. In reliquis vitae institutis hoc fere ab reliquis differunt, quod suos liberos, nisi cum adoleverunt, ut munus militiae sustinere possint, palam se adire non patiuntur filiumque puerili aetate in publico in conspectu patris assistere turpe ducunt. [---]

70 GERMANI multum ab hac consuetudine differunt. Nam neque druides habent, qui rebus divinis praesint, neque sacrificiis student. Deorum numero eos solos ducunt quos cernunt et quorum aperte opibus iuvantur, Solem et Vulcanum et Lunam; reliquos ne fama quidem acceperunt. Vita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit; ab parvulis labori ac duritiae student. Qui diutissime impuberes permanserunt, maximam inter suos ferunt laudem:
75 hoc alii staturam, alii vires nervosque confirmari putant. Intra annum vero vicesimum feminae notitiam habuisse in turpissimis habent rebus. [---]

Agri culturae non student, maiorque pars eorum victus in lacte, caseo, carne consistit. Neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprios; sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus cognationibusque hominum quique una coierunt, quantum et quo loco visum
80 est agri, attribuunt atque anno post alio transire cogunt. Eius rei multas adferunt causas: ne assidua consuetudine capti studium belli gerendi agri cultura commutent; ne latos fines parare studeant, potentioresque humiliores possessionibus expellant; ne accuratius ad frigora atque aestus vitandos aedificent; ne qua oriatur pecuniae cupiditas, qua ex re factiones dissensionesque nascuntur; ut animi aequitate plebem contineant, cum suas quisque opes cum
85 potentissimis aequari videat.

CAESAR

om galler och germaner. Utdrag ur *Commentarii de bello Gallico*

Civitatibus maxima laus est quam latissime circum se vastatis finibus solitudines habere. Hoc proprium virtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere neque quemquam prope audere consistere; simul hoc se fore tutiores arbitrantur, repentinae incursionis timore sublato. Cum bellum civitas aut inlatum defendit aut infert, magistratus qui ei bello praesint, ut vitae necisque
90 habeant potestatem, deliguntur. In pace nullus est communis magistratus, sed principes regionum atque pagorum inter suos ius dicunt controversiasque minuunt.

Latrocinia nullam habent infamiam quae extra fines cuiusque civitatis fiunt, atque ea iuventutis exercendae ac desidia minuéndae causa fieri praedicant. Atque ubi quis ex principibus in concilio dixit se ducem fore, qui sequi velint profiteantur, consurgunt ei qui et causam et
95 hominem probant suumque auxilium pollicentur atque ab multitudine collaudantur; qui ex his secuti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur omniumque his rerum postea fides derogatur.

Hospitem violare fas non putant; qui quaque de causa ad eos venerunt ab iniuria prohibent, sanctos habent, hisque omnium domus patent victusque communicatur.

100 Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ultro bellum inferrent, propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. [---] Nunc, quoniam in eadem inopia, egestate, patientia, qua ante, Germani permanent, eodem victu et cultu corporis utuntur, Gallis autem provinciarum propinquitas et transmarinarum rerum notitia multa ad copiam atque usus largitur, paulatim assuefacti superari multisque victi proeliis ne se quidem
105 ipsi cum illis virtute comparant.

(Caes. B.G. VI, 13 - 18; 21 - 24)

CICERO**Ett porträtt av Dionysius, tyrann i Syracusae 405 - 367 f. Kr.**

Duodequadráginta annos tyrannus fuit Syracusanorum Dionysius, cum quinque et viginti natus annos dominatum occupavisset. Qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus praeditam servitute oppressam tenuit civitatem! Atqui de hoc homine a bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam in rebusque gerundis virum acrem et industrium, eundem tamen maleficum natura et iniustum. Ex quo omnibus bene veritatem intuentibus videri necesse est miserrimum. Ea enim ipsa quae concupiverat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebat, consequebatur.

Qui cum esset bonis parentibus atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradidit) abundaretque et aequalium familiaritatibus et consuetudine propinquorum, haberet etiam more Graeciae quosdam adolescentes amore coniunctos, credebat nemini eorum, sed iis quos ex familiis locupletium servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, et quibusdam convenis et feris barbaris corporis custodiam committebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem in carcerem quodam modo ipse se incluserat.

Quin etiam, ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit; ita sordido ancillarique artificio regiae virgines ut tonstriculae tondebant barbam et capillum patris. Et tamen ab his ipsis, cum iam essent adultae, ferrum removit instituitque ut candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi et capillum adurerent.

Cumque duas uxores haberet, Aristomachen, civem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, ut omnia specularetur et perscrutaretur ante. Et cum fossam latam cubiculari lecto circumdedisset eiusque fossae transitum ponticulo ligneo coniunxisset, eum ipsum, cum forem cubiculi clauserat, detorquebat.

Idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet, contionari ex turri alta solebat. - Atque is cum pila ludere vellet (studiose enim id factitabat) tunicamque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cum quidam familiaris iocans dixisset: "Huic quidem certe vitam committis" adrisissetque adolescens, utrumque iussit interfici, alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui, alterum, quia dictum id risu adprobavisset. Atque eo facto sic doluit, nihil ut tulerit gravius in vita; quem enim vehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates: cum huic obsecutus sis, illi est repugnandum.

CICERO

30 Quamquam hic quidem tyrannus ipse iudicavit, quam esset beatus. Nam cum quidam ex eius adsentatoribus, Damocles, commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam aedium regiarum negaretque umquam beatiorem quemquam fuisse, “Visne igitur,” inquit “o Damocle, quoniam te haec vita delectat, ipse eam degustare et fortunam experiri meam?” Cum se ille cupere dixisset, conlocari iussit

35 hominem in aureo lecto strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento auroque caelato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere eosque nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronae, incendebantur odores, mensae conquisitissimis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium, e lacunari

40 saeta equina aptum, demitti iussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos ministratores aspiciebat nec plenum artis argentum nec manum porrigebat in mensam, iam ipsae defluebant coronae. Denique exoravit tyrannum ut abire sibi liceret, quod iam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliqui terror impendat? Atque ei ne integrum quidem erat ut ad iustitiam remigraret, civibus

45 libertatem et iura redderet. Iis enim se adulescens improvida aetate inretierat erratis eaque commiserat, ut salvus esse non posset, si sanus esse coepisset.

Quantopere vero amicitias desideraret (quarum infidelitatem extimescebat) declaravit in Pythagoriis duobus illis: quorum cum alterum vadem mortis accepisset, alter, ut vadem suum liberaret, praesto fuisset ad horam mortis destinatam: “Utinam ego” inquit “tertius vobis

50 amicus adscriberer!” Quam huic erat miserum carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari, homini praesertim docto a puero et artibus ingenuis erudito! Musicorum vero perstudiosum, poëtam etiam tragicum - quam bonum, nihil ad rem; in hoc enim genere nescio quo pacto magis quam in aliis suum cuique pulchrum est; adhuc neminem cognovi poëtam (et mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi optimus non videretur;

55 sic res se habet: te tua, me delectant mea - sed ut ad Dionysium redeamus, omni cultu et victu humano carebat; vivebat cum fugitivis, cum facinerosis, cum barbaris; neminem, qui aut libertate dignus esset aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur.

(*Tusculanae disputationes* V, 57 - 63)

LIVIVS

LUCRETIA STUPRATA

Ardeam Rutuli habebant, gens, ut in ea regione atque in ea aetate, divitiis praepollens. Eaque ipsa causa belli fuit, quod rex Romanus cum ipse ditari, exhaustus magnificentia publicorum operum, tum praeda delinire popularium animos studebat, praeter aliam superbiam regno infestos etiam, quod se in fabrorum ministeriis ac servili tam diu habitos opere ab rege indignabantur. Tentata res est, si primo impetu capi Ardea posset; ubi id parum processit, obsidione munitionibusque coepti premi hostes.

In his stativis, ut fit longo magis quam acri bello, satis liberi commeatus erant, primoribus tamen magis quam militibus. Regii quidem iuvenes interdum otium conviviis comissionibusque inter se terebant. Forte potantibus his apud Sex. Tarquinius, ubi et Collatinus cenabat Tarquinius, Egerii filius, incidit de uxoribus mentio; suam quisque laudare miris modis. Inde certamine accenso Collatinus negat verbis opus esse; paucis id quidem horis posse sciri, quantum ceteris praestet Lucretia sua. “Quin, si vigor iuventae inest, conscendimus equos invisimusque praesentes nostrarum ingenia? Id cuique spectatissimum sit, quod necopinato viri adventu occurrerit oculis.” Incaluerant vino. “Age sane” omnes. Citatis equis avolant Romam. Quo cum primis se intendentibus tenebris pervenissent, pergunt inde Collatiam, ubi Lucretiam haudquaquam ut regias nurus, quas in convivio luxuque cum aequalibus viderant tempus terentes, sed nocte sera deditam lanae inter lucubrantes ancillas in medio aedium sedentem inveniunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam fuit; adveniens vir Tarquiniique excepti benigne. Victor maritus comiter invitat regios iuvenes. Ibi Sex. Tarquinius mala libido Lucretiae per vim stuprandae capit; cum forma tum spectata castitas incitat. Et tum quidem ab nocturno iuvenali ludo in castra redeunt.

Paucis interiectis diebus Sex. Tarquinius inscio Collatino cum comite uno Collatiam venit. Ubi exceptus benigne ab ignaris consilii cum post cenam in hospitale cubiculum deductus esset, amore ardens - postquam satis tuta circa sopitique omnes videbantur - stricto gladio ad dormientem Lucretiam venit, sinistraque manu mulieris pectore oppresso “tace, Lucretia” inquit; “Sex. Tarquinius sum; ferrum in manu est; moriere, si emisericis vocem.” Cum pavida ex somno mulier nullam opem, prope mortem imminentem videret, tum Tarquinius fateri amorem, orare, miscere precibus minas, versare in omnes partes muliebre animum. – Ubi obstinatum videbat et ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metum dedecus: cum mortua iugulatum servum nudum positurum ait, ut in sordido adulterio necata dicatur.

LIVIVS

Quo terrore cum vicisset obstinatum pudicitiam velut victrix libido profectusque inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset, Lucretia maesta tanto malo nuntium
 35 Romam eundem ad patrem Ardeamque ad virum mittit, ut cum singulis fidelibus amicis veniant; ita facto maturatoque opus esse; rem atrocem incidisse. Sp. Lucretius cum P. Valerio, Volesi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto venit, cum quo forte Romam rediens ab nuntio uxoris erat conventus.

Lucretiam sedentem maestam in cubiculo inveniunt. Adventu suorum lacrimae abortae,
 40 quaerentique viro “satin salvae?” “minime” inquit; “quid enim salvi est mulieri, amissa pudicitia? Vestigia viri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo. Ceterum corpus est tantum violatum, animus insons; mors testis erit. Sed date dexteras fidemque haud impune adultero fore. Sex. est Tarquinius, qui hostis pro hospite priore nocte vi armatus mihi sibique, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium.” Dant ordine omnes fidem; consolantur aegram animi
 45 avertendo noxam ab coacta in auctorem delicti; mentem peccare, non corpus, et unde consilium afuerit, culpam abesse. “Vos” inquit “videritis, quid illi debeatur; ego me etsi peccato absolvo, supplicio non libero, nec ulla deinde impudica Lucretiae exemplo vivet.” Cultrum, quem sub veste abditum habebat, eum in corde defigit prolapsaque in vulnus moribunda cecidit. Conclamat vir paterque.

(Livius, I, 57-58)

Lucretias sjävmord

Albrecht Dürer 1518

SENECA*Epistulae morales tres L. Annaei Senecae ad Lucilium scriptae*

15 (1-2)

Mos antiquis fuit usque ad meam servatus aetatem, primis epistulae verbis adicere: “si vales, bene est, ego valeo”. Recte nos dicimus: “si philosopharis, bene est”. Valere autem hoc demum est. Sine hoc aeger est animus. Corpus quoque, etiam si magnas habet vires, non aliter quam furiosi aut phrenetici validum est. Ergo hanc praecipue valetudinem cura, deinde et
 5 illam secundam, quae non magno tibi constabit, si volueris bene valere. Stulta est enim, mi Lucili, et minime conveniens litterato viro occupatio exercendi lacertos et dilatandi cervicem ac latera firmandi; cum tibi feliciter sagina cesserit et tori creverint, nec vires umquam opimi bovis nec pondus aequabis. Adice nunc, quod maiore corporis sarcina animus eliditur et minus agilis est. Itaque quantum potes, circumscribe corpus tuum et animo locum laxa!

103

Seneca Lucilio suo salutem.

Quid ista circumspicis, quae tibi possunt fortasse evenire, sed possunt et non evenire? Incendium dico, ruinam, alia, quae nobis incidunt, non insidiantur. Illa potius vide, illa vita, quae nos observant, quae captant. Rariores sunt casus, etiam si graves, naufragium facere,
 5 vehiculo everti. Ab homine homini cotidianum periculum. Adversus hoc expedi, hoc intentis oculis intueri. Nullum est malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Ac tempestas minatur, antequam surgat, crepant aedificia, antequam corruant, praenuntiat fumus incendium. Subita est ex homine perniciēs et eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorum, tibi qui occurrunt, vultibus credis - hominum effigies habent, animos
 10 ferarum, nisi quod illarum perniciosus est primus incursus; quos transiere, non quaerunt. Numquam enim illas ad nocendum nisi necessitas incitat; aut fame aut timore coguntur ad pugnam - homini perdere hominem libet!

Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit, ut cogites, quod sit hominis officium. Alterum intueri, ne laedaris, alterum, ne laedas. Commodis omnium laeteris, movearis
 15 incommodis et memineris, quae praestare debeas, quae cavere. Sic vivendo quid consequaris? Non, te ne noceant, sed ne fallant.

Quantum potes autem, in philosophiam recede. Illa te sinu suo proteget, in huius sacrario eris aut tutus aut tutior. [- - -] Ipsam autem philosophiam non debebis iactare; [- - -] tibi vitia detrahat, non aliis exprobret. Non abhorreat a publicis moribus nec hoc agat, ut, quidquid non
 20 facit, damnare videatur. Licet sapere sine pompa, sine invidia. Vale.

SENECA

7 (1-6)

Quid tibi vitandum praecipue existimes, quaeris. - Turbam. Nondum illi tuto committeris. [- -
 -] Inimica est multorum conversatio; nemo non aliquod nobis vitium aut commendat aut
 inprimit aut nescientibus adlinit. Utique quo maior est populus, cui miscemur, hoc periculi
 plus est. Nihil vero tam damnosum bonis moribus quam in aliquo spectaculo desiderare. Tunc
 5 enim per voluptatem facilius vitia subrepunt. Quid me existimas dicere? Avarior redeo? -
 Ambitiosior, luxuriosior, immo vero crudelior et inhumanior, quia inter homines fui!

Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans et sales et aliquid laxamenti quo
 hominum oculi ab humano cruore adquiescant. Contra est. Quicquid ante pugnatum est,
 misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia sunt. Nihil habent quo tegantur; ad
 10 ictum totis corporibus expositi numquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis
 paribus et postulaticiis praeferunt. Quidni praeferant? Non galea, non scuto repellitur ferrum.
 Quo munimenta? Quo artes? Omnia ista mortis morae sunt.

Mane leonibus et ursis homines, meridie spectatoribus suis obiciuntur. Interfectores
 interfecturis iubent obici et victorem in aliam detinent caedem. Exitus pignantium mors est.
 15 Ferro et igne res geritur. Haec fiunt, dum vacat arena. "Sed latrocinium fecit aliquis." Quid
 ergo? Occidit hominem. Quia occidit ille, meruit, ut hoc pateretur? Tu quid meruisti miser, ut
 hoc spectes? "Occide, verbera, ure! Quid tam timide incurrit in ferrum? Quare parum
 audacter occidit? Quare parum libenter moritur? Plagis agatur in vulnera! Mutuos ictus nudis
 et obviis pectoribus excipiant!"

Intermissum est spectaculum. "Interim iugulentur homines, ne nihil agatur!" [- - -] Agite
 dis immortalibus gratias, quod eum docetis esse crudelem, qui non potest discere.
 Subducendus populo est tener animus et parum tenax recti; facile transitur ad plures. Socrati
 et Catoni et Laelio excutere morem suum dissimilis multitudo potuisset; adeo nemo nostrum,
 qui cum maxime concinnavimus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu
 25 venientium potest.

På order av Nero tvangs
 Seneca att ta livet av sig.
 Med ådrorna uppskurna
 lät han blodet och livet
 strömma ut i ljummet
 vatten...
 Peter Paul Rubens,
Senecas död, 1615
 Prado-museet, Madrid

Alypius och gladiatorspelen

Alypius Romam venit, ut ius disceret, et ibi incredibili cupiditate gladiatorii spectaculi videndi captus est. Initio autem talia aversatus detestatusque erat. Sed cum quidam eius amici et condiscipuli de prandio redeuntes ei forte occurrissent, in amphitheatrum vi duxerunt eum vehementer recusantem et resistentem et dicentem: "Etiamsi corpus meum in illum locum

5 trahitis, animum et oculos meos in illa spectacula intendere non potestis." Quibus verbis auditis illi nihilominus eum adduxerunt secum, explorare cupientes, num id ipsum efficere possent. Ubi in amphitheatrum venerunt et in sedibus, quibus potuerunt, consederunt, fervebant omnes immanissima voluptate. Alypius clausis oculis interdixit animo, ne talia mala cogitaret. Utinam aures quoque obturavisset! Nam cum clamor ingens totius populi

10 vehementer eum pulsasset, curiositate victus aperuit oculos et percussus est graviore vulnere in anima quam ille gladiator in corpore, quem intueri concupivit et quo cadente clamor factus est. Ut enim vidit sanguinem in arena, non se avertit sed fixit aspectum. Delectabatur certamine et inebriabatur cruenta voluptate. Et non erat iam ille, qui venerat, sed unus de turba, ad quam venerat, et verus eorum socius, a quibus adductus erat. Spectavit, clamavit,

15 exarsit, abstulit inde secum insaniam, qua stimularetur redire. Et volebat redire non solum cum illis, a quibus abstractus est, sed etiam prae illis et alios trahens.

1 **ius discere** (lära sig rätt =>) studera juridik **incredibilis -e** a. 2 otrolig **cupiditas -atis** f. lust 2 **aversor** dep. 1. (intensivum till *averto -verti -versum* 3. nedan r. 13) vända sig bort med avsky (från ngt *alqd*) **detestor** dep. 1. avsky, hata 3 **condiscipulus -i** m. skol-/studiekamrat **prandium -ii** n. frukost **occurro -curri -cursum** 3. möta (ngn *alci*) 4 **vehemens** a. 1 häftig **recuso** 1. vägra, protestera **resisto -stiti -** 3. göra motstånd 5 **intendo -tendi -tentum** 3. rikta, vända 6 **nihilominus (nihilominus)** adv. icke desto mindre **exploro** 1. utröna **cupio -ivi/-ii -itum** 3. önska, vilja **num** (inledande en indirekt fråga) om (inte) **id ipsum** 'just detta' 7 **sedes -is** f. sittplats 8 **consido -sedi -sessum** 3. sätta sig, slå sig ner **ferveo -ui -** 2. koka, sjuda **immanis -e** a. 2 förskräcklig, väldig **claudio clausi clausum** 3. stänga **interdico -dixi -dictum** 3. förbjuda (ngn att + infinitiv *alci ne* + konjunktiv) 9 **obturo** 1. täppa till 10 **pulso** 1. (intensivum till *pello*) slå, träffa **percutio -cussi -cussum** 3. genomborra; skaka (ngt) häftigt, slå (jfr eng. *percussion*) 11 **ille gladiator** 'gladiatörn på arenan' **concupisco -cupivi -cupitum** 3. (inkoativt verb till *cupio*) få lust **quo cadente** (abl. abs.) 'vid vilkens fall' 12 **fixit aspectum** (fäste fast blicken =>) 'höll kvar blicken' 13 **delecto** 1. roa, förnöja **certamen -inis** n. strid, kamp **inebrio** 1. berusa **cruentus** a. 3 blodig (till *cruor -oris* m. blod) **iam** (vid negation) längre 15 **exardesco -arsci (-arsum)** 3. (inkoativt till *ardeo*) råka i brand, bli eld och lågor **abstulit inde secum** 'tog med sig därifrån' **insania -ae** f. vansinne 16 **prae** (prep. m. abl.) här: oftare än

PETRONIUS
Ur *Cena Trimalchionis*

Cena Trimalchionis ("Kalaset hos Trimalchio") är nästan det enda längre sammanhängande parti som finns bevarat av en av världslitteraturens allra äldsta romaner *Satyricon*. Författaren brukar kallas Petronius Arbiter, därför att han identifierats med en Petronius som var *arbiter elegantiarum* ('smakråd') hos kejsar Nero.

Cena Trimalchionis är en satirisk drift med uppkomlingen och brackan, den typ som den f.d. slaven Gaius Trimalchio representerar. Det latin som skriften är avfattad på skiljer sig högst väsentligt från t.ex. Ciceros, Livius' eller Senecas höglitterära prosa, framför allt i de avsnitt där någon talar. För att karakterisera sina olika figurer (ofta personer i lägre samhällsställning av grekiskt påbrå) låter Petronius dessa använda ett vardagslatin, fullt av talspråksvarianter, slanguttryck och grecismer.

I följande utdrag (*Satyricon* 61, 6 ff.) berättar en av Trimalchios gäster, Niceros, också en f.d. slav, om en förskräcklig händelse han var med om en gång:

"Cum adhuc servirem, habitabamus in vico angusto; nunc Gavillae domus est. Ibi, quomodo dii volunt, amare coepi uxorem Terentii coponis - noveratis Melissam Tarentinam, pulcherrimum bacciballum. Si quid ab illa petii, nunquam mihi negatum; fecit assem, semissem habui; quicquid habui in illius sinum demandavi, nec unquam fefellit sum. Huius contubernalis ad villam supremum diem obiit. Itaque per scutum, per ocream egi, aginavi, quemadmodum ad illam pervenirem. Scitis autem, in angustiis amici apparent. Forte dominus Capuae exierat ad scruta scita expedienda.

Nactus ego occasionem, persuadeo hospitem nostrum, ut mecum ad quintum milliarium veniat. Erat autem miles, fortis tanquam Orcus. Apoculamur nos circa gallicinia, luna lucebat tanquam meridie. Venimus inter monimenta; homo meus coepit ad stelas facere, sedeo ego cantabundus et stelas numero. Deinde ut respexi ad comitem, ille exuit se et omnia vestimenta secundum viam posuit! Mihi anima in naso esse, stabam tanquam mortuus. At ille subito lupo factus est. - Nolite me iocari putare! Ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. - Sed, quod coeperam dicere, postquam lupo factus est, ululare coepit et in silvas fugit. Ego primitus nesciebam ubi essem, deinde accessi, ut vestimenta eius tollerem. Illa autem lapidea facta sunt. Qui mori timore nisi ego? Gladium tamen strinxi et in tota via umbras cecidi, donec ad villam amicae meae pervenirem. Ut larva intravi, paene animam ebullivi, sudor mihi per bifurcum volabat, oculi mortui - vix unquam refectus sum.

Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambularem, et 'Si ante' inquit 'venisses, saltem nobis adiutasses. Lupo enim villam intravit et omnia pecora tanquam lanius sanguinem illis misit. Nec tamen derisit, etiam si fugit. Servus enim noster lancea collum eius traiecit.' Haec ut audivi, operire oculos amplius non potui, sed luce clara Gaii nostri domum fugi tanquam copo compilatus. Et postquam veni in illum locum, in quo lapidea vestimenta erant facta, nihil inveni nisi sanguinem. Ut vero domum veni, iacebat miles meus in lecto tanquam bovis, et collum illius medicus curabat. Intellexi illum versipellem esse, nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. Viderint alii quid de hoc exopinissent - ego si mentior, genios vestros iratos habeam."

TACITUS
Ur Germania

Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur; cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens. [---] Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus et hospitibus mixtos, quia nec terra olim sed classibus advehebantur qui
5 mutare sedes quaerebant et immensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porro, praeter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relictæ Germaniam peteret, informem terris, asperam caelo, tristem cultu aspectuque, nisi si patriam sit? [---]

Ipsæ eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliis aliarum nationum
10 conubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur. Unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus; truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida; laboris atque operum non eadem patientia, minimeque sitim aestumque tolerare, frigora atque inedia caelo solove adsueverunt.

Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida aut paludibus foeda, umidior quā Gallias, ventosior quā Noricum ac Pannoniam aspicit; satis ferax, frugiferarum arborum inpatiens, pecorum fecunda, sed plerumque inprocera; ne armentis quidem suus honor aut gloria frontis. Numero gaudent, eaeque solae gratissimae opes sunt. Argentum et aurum propitiis an irati di negaverint dubito. Nec tamen adfirmaverim nullam
20 Germaniæ venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est? [---]

Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas, et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. Ceterum neque animadvertere neque vincere, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem
25 adesse bellantibus credunt. [---]

Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem et Martem concessis animalibus placant. Pars Sueborum et Isidi sacrificat; unde causa et origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnae figuratum docet advectam religionem. - Ceterum nec cohibere parietibus deos neque
30 in ullam humani oris speciem adsimulare ex magnitudine caelestium arbitrantur; lucos ac nemora consecrant deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident. [---]

TACITUS
Ur Germania

De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum
 35 et subitum incidit, certis diebus, cum aut incohatur luna aut impletur; nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non simul nec ut iussi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Ut turbae placuit, considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum et coercendi ius est,
 40 imperatur. Mox rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur; sin placuit, frameas concutiunt; honoratissimum adsensus genus est armis laudare. [---]

Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno
 45 ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmissimo cuique ex familia, ipsi hebent, mira diversitate naturae, cum idem homines sic ament inertiam et oderint quietem. [---]

In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in haec corpora, quae miramur, excrescunt. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur. Dominum ac servum
 50 nullis educationis deliciis dignoscas; inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec aetas separet ingenuos, virtus adgnoscat. Sera iuvenum Venus, eoque inexhausta pubertas. Nec virgines festinantur; eadem iuventa, similis proceritas; pares validaeque miscentur, ac robora parentum liberi referunt. [---]

Suscipere tam inimicitias, seu patris seu propinqui, quam amicitias necesse est; nec
 55 implacabiles durant: luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiae iuxta libertatem. Convictibus et hospitii non alia gens effusius indulget; quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur; pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. Cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes; proximam
 60 domum non invitati adeunt. Nec interest: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque quantum ad ius hospitis nemo discernit. Abeunti, si quid poposcerit, concedere moris; et poscendi in vicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, sed nec data imputant nec acceptis obligantur.

TACITUS
Ur Germania

Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, saepius calida, ut apud quos
65 plurimum hiems occupat. Lauti cibum capiunt; separatae singulis sedes et sua cuique mensa.
Tum ad negotia nec minus saepe ad convivia procedunt armati. Diem noctemque continuare
potando nulli probrum.

Crebrae, ut inter vinolentos, rixae raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur.
Sed et de reconciliandis in vicem inimicis et iungendis adfinitatibus et adsciscendis
70 principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant, tamquam nullo
magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus aut ad magnas incalescat. Gens
non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci; ergo detecta et nuda omnium
mens. Postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est: deliberant, dum fingere
nesciunt, constituunt, dum errare non possunt. [---]

75 Aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut,
cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate - ac de corpore - contendant.
Victus voluntariam servitutem adit; quamvis iuvenior, quamvis robustior adligari se ac venire
patitur. Ea est in re prava pervicacia - ipsi fidem vocant. Servos condicionis huius per
commerciam tradunt, ut se quoque pudore victoriae exsolvant. [---] Agri pro numero cultorum
80 ab universis in vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur;
facilitatem partiendi camporum spatia praestant. Arva per annos mutant, et superest ager. Nec
enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata
separent et hortos rigent; soli terrae seges imperatur. Unde annum quoque ipsum non in
totidem digerunt species: hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent, autumnus
85 perinde nomen ac bona ignorantur.

Funerum nulla ambitio; id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis
crementur. Struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant; sua cuique arma, quorundam igni
et equus adicitur. Sepulcrum caespes erigit; monumentorum arduum et operosum honorem ut
gravem defunctis aspernantur. Lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt.
90 Feminis lugere honestum est, viris meminisse.

[Tac. *Germ.* (delar av) 1-2; 4-5; 7; 9; 11; 15; 20-22; 24; 26-27]

OM NERO

Suetonius och Tacitus berättar

Nero natus est Anti post VIII mensem quam Tiberius excessit, XVIII Kal. Ian. [---] De genitura eius statim multa et formidulosa multis coniectantibus praesagio fuit etiam Domiti patris vox, inter gratulationes amicorum negantis quicquam ex se et Agrippina nisi detestabile et malo publico nasci potuisse.

5 Trimulus patrem amisit; cuius ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Gaium universis bonis. Et subinde matre relegata paene inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus est sub duobus paedagogis, saltatore et tonsore. Verum Claudio imperium adepto non solum paternas opes recipiavit, sed et Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est. Gratia quidem et potentia revocatae restitutaeque matris usque eo
10 floruit, ut emanaret in vulgus missos a Messalina, uxore Claudii, qui eum meridianem, quasi Britannici aemulum, strangularent. Additum fabulae eosdem dracone e pulvino se proferente conterritos refugisse. Quae fabula exorta est deprensus in lecto eius circum cervicalia serpentis exuviis; quas tamen aureae armillae ex voluntate matris inclusas dextro brachio gestavit aliquamdiu, ac taedio tandem maternae memoriae abiecit rursusque extremis suis
15 rebus frustra requisiit. [---]

Undecimo aetatis anno a Claudio adoptatus est, Annaeque Senecae, iam tunc senatori, in disciplinam traditus.

(Suetonius, *Vita Neronis*, 6-7)

M. Asinio, M'. Acilio consulibus mutationem rerum in deterius portendi cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne caelesti arsere; fastigio Capitolii examen apium
20 insedit; biformes hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus, quaestore, aedili, tribuno ac praetore et consule paucos intra menses defunctis. Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, fatale sibi ut coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens; agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida muliebribus
25 causis, quia Lepida, [---] Agrippinae sobrina prior ac Gnaei mariti eius soror, parem sibi claritudinem credebat. Nec forma, aetas, opes multum distabant; et utraque impudica, infamis, violenta haud minus vitiis aemulabantur quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem praevaleret. Nam Lepida blandimentis ac largitionibus iuvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci
30 Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

OM NERO

Suetonius och Tacitus berättar

Ceterum obiecta sunt, quod coniugem principis devotionibus petivisset quodque parum coercitis per Calabriam servorum agminibus pacem Italiae turbaret. Ob haec mors indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam magis magisque suspectans prompsisse inter proximos ferebatur certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum seu Nero poteretur; verum
 35 ita de se Caesarem meritum, ut vitam usui eius impenderet. [---] In tanta mole curarum valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus mollitia caeli et salubritate aquarum Sinuessam pergit.

Tum Agrippina, sceleris olim certa et oblatae occasionis propera nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit, ne repentino et praecipiti facinus proderetur; si lentum et
 40 tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius et dolo intellecto ad amorem filii rediret. Exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem et mortem differret. Deligitur artifex talium vocabulo Locusta, nuper veneficii damnata ac diu inter instrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas et explorare gustu solitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores
 45 prodiderint infusum delectabili boleto venenum nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane an Claudii vinolentia; simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina et, quando ultima timebantur, spreta praesentium invidia, provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tamquam nisus evomentis adiuvaret, pinnam rapido veneno inlitam faucibus eius demisisse creditur, haud ignarus summa scelera incipi
 50 cum periculo, peragi cum praemio.

Vocabatur interim senatus votaque pro incolumitate principis consules et sacerdotes nuncupabant, cum iam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum quae res forent firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa et solacia
 55 artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam, sorores eius, attinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret tempusque prosperum ex monitis Chaldaeorum adventaret.

Tunc medio die tertium ante Idus Octobres foribus palatii repente diductis, comitante
 60 Burro Nero egreditur ad cohortem, quae more militiae excubiis adest. Ibi monente praefecto faustis vocibus exceptus inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogantesque, ubi Britannicus esset; mox nullo in diversum auctore, quae offerebantur, secuti sunt.

OM NERO

Suetonius och Tacitus berättar

Inlatusque castris Nero et congruentia tempori praefatus, promisso donativo ad exemplum paternae largitionis, imperator consalutatur. Sententiam militum secuta patrum consulta, nec
 65 dubitatum est apud provincias. Caelestesque honores Claudio decernuntur et funeris sollemne perinde ac divo Augusto celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia animos vulgi turbaret.

(Tacitus, *Annales*, XII, 64-69)

[Nero] matri summam omnium rerum privatarum publicarumque permisit. Primo etiam
 70 imperii die signum excubanti tribuno dedit "Optimam matrem" ac deinceps eiusdem saepe lectica per publicum simul vectus est. [---] Ex Augusti praescripto imperaturum se professus, neque liberalitatis neque clementiae, ne comitatis quidem exhibendae ullam occasionem omisit. Graviora vectigalia aut abolevit aut minuit. [---] Cum de supplicio cuiusdam capite damnati, ut ex more subscriberet, admoneretur, "Quam vellem" inquit "nescire litteras". [---]
 75 Ad campestris exercitationes suas admisit et plebem, declamavitque saepius publice; recitavit et carmina, non modo domi sed et in theatro, tanta universorum laetitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit eaque pars carminum aureis litteris Iovi Capitolino dicata. Spectaculorum plurima et varia genera edidit: iuvenales, circenses, scaenicos ludos, gladiatorium munus. [---]

80 [---] Multa sub eo et animadversa severe et coercita nec minus instituta: adhibitus sumptibus modus; publicae cenae ad sportulas redactae; interdictum, ne quid in popinis cocti praeter legumina aut holera veniret, cum antea nullum non obsonii genus proponeretur; afflictis suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novae ac maleficae. [---]

85 Petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem sensim quidem primo et occulte et velut iuvenili errore exercuit, sed ut tunc quoque dubium nemini foret naturae illa vitia - non aetatis - esse. Post crepusculum statim adrepto pilleo vel galero popinas inibat circumque vicos vagabatur ludibundus - nec sine pernicie tamen, siquidem redeuntes a cena verberare ac repugnantes vulnerare cloacisque demergere assuerat, tabernas etiam effringere et expilare.

(Suetonius, *Vita Neronis*, 9-11, 16, 26)

NÅGRA RECEPT

från schweiziska handskrifter från 800- och 900-talen på ett tämligen barbariskt latin

Ad eos quibus ossus aut piscis spina in faucibus heserit

Pedes in aqua frigida statim mittatur in conca. Item. Si areta piscis in faucium heserit, pinna piscis super caput sibi ponat, sine molestia exiet.

Ut ebrietatem non fiat

Antequam de domo tua exeas, calido lacte bibe et non sities.

Ne infans multum pluret

De ceruina medulla utrasque capitis tempora si inlinantur, ab omni tali periculo emendatur et persanatur.

Ad cordis pulsio

Passer dum uiuus est cor eius tolle et in vino bibe, sanat.

EVANGELIUM SECUNDUM MARCAS ARGENTI

I den handskrift från klostret i Benedictbeuern som kallas *Carmina Burana* finns även en del prosatexter, bl. a. denna Bibelparodi (efter *A Primer of Medieval Latin. An Anthology of Prose and Poetry* by Charles H. Beeson, 1925):

Initium sancti evangelii secundum Marcas argenti. In illo tempore dixit papa Romanis: "Cum venerit filius hominis ad sedem maiestatis nostrae, primum dicite: 'Amice, ad quid venisti?' At ille si perseveraverit pulsans, nil dans vobis, eicite eum in tenebras exteriores."

Factum est autem ut quidam pauper clericus veniret ad curiam domini papae et exclamavit
5 dicens: "Miseremini mei saltem vos, ostiarii papae, quia manus paupertatis tetigit me. Ego vero egenus et pauper sum, ideo peto ut subveniatis calamitati et miseriae meae." Illi autem audientes indignati sunt valde et dixerunt: "Amice, paupertas tua tecum sit in perditione; vade retro, Satanas, quia non sapis ea quae sapiunt nummi. Amen, amen, dico tibi: 'Non intrabis in gaudium Domini tui, donec dederis novissimum quadrantem.' "

EVANGELIUM SECUNDUM MARCAS ARGENTI

10 Pauper vero abiit et vendidit pallium et tunicam et universa quae habuit et dedit
cardinalibus et ostiariis et camerariis. At illi dixerunt: “Et hoc quid est inter tantos?” Et
eiecerunt eum ante foras, et egressus foras flevit amare et non habens consolationem. Postea
venit ad curiam quidam clericus dives, incrassatus, inpinguatus, dilatatus, qui propter
seditionem fecerat homicidium. Hic primo dedit ostiario, secundo camerario, tertio
15 cardinalibus. At illi arbitrati sunt inter eos quod essent plus accepturi. Audiens autem
dominus papa cardinales et ministros plurima dona a clerico accepisse infirmatus est usque
ad mortem. Dives vero misit sibi electuarium aureum et argenteum, et statim sanatus est. Tunc
dominus papa ad se vocavit cardinales et ministros et dixit eis: “Fratres, videte ne aliquis
vos seducat inanibus verbis. Exemplum enim do vobis ut, quemadmodum ego capio, ita et
20 vos capiatis.”

En höviskt uppvaktande yngling
Illustration i *Carmina Burana*

Ett språkvetenskapligt experiment c:a 650 f.Kr.

	<i>Psammeticho, regi Aegyptiorum, cupido incessit cognoscendi, qui primi olim hominum exstitissent. Ad rem tam obscuram explorandam hanc iniit rationem. Infantes duos humili loco natos pastori inter pecora</i>	Psammetichus greps av lust gjorde upp denna plan sambhällsställning
5	<i>alendos tradidit praecepitque, ut ad eos in casa inclusos certis temporibus capras admitteret, quarum lacte nutrentur, neque ulla iis cum hominibus communitas aut vitae aut sermonis esset. Haec ideo fieri rex iussit, quod, cum vagire desissent pueri,</i>	för att uppfödas; hus getter lac, lactis n. mjölk gemenskap, samröre
10	<i>quae ex iis vox sponte eruptura esset, cognoscere cupiebat. Biennio exacto pastori aperienti ianuam et intranti ambo pueri porrectis manibus occurrunt "becos" clamantes. Rex per sacerdotes diu percontatus, quae gens "becos" aliquid appellaret, apud</i>	skrika, gnälla; desino 3. sluta ord; spontant; skulle tränga fram Sedan /en period av/ två år förflutit med framsträckta händer undersökt
15	<i>Phrygas eo vocabulo panem significari comperit. Tali rei eventu convicti Aegypti Phrygum gentem se antiquiorem esse concesserunt.</i>	-as grek. ack. pl.-ändelse; fick veta

En *facetiae* av florentinaren

POGGIO BRACCIOLINI (1380 - 1459)

(I ett sällskap kom man att prata om hur dumma jägare är som föder upp hundar och jaktfalkar för fågeljakt. Då berättade en följande historia, vari en däre avslöjar jägarnas dårskap.)

	<i>Fuit civis Mediolani, dementium et insanorum medicus, qui ad se delatos intra certum tempus sanandos suscipiebat. Erat autem curatio huius modi: habebat domi aream et in ea lacunam aquae foetidae et obscoenae, in</i>	i Milano; dårars dem som förts; åtog sig att bota; kuren; av följande slag; damm; stinkande och smutsigt;
5	<i>qua nudos ad palum ligavit eos, qui insani adducebantur, aliquot usque ad genua, inguine tenus, nonnullos profundius, pro insaniae modo, ac eos tam diu aqua atque inedia macerabat, quoad viderentur sani.</i>	påle; band; /med vatten/ till ljumsken; alltefter graden av vansinne; fasta; plågade; tills

	Allatus est inter ceteros quidam, quem usque ad <i>femur</i>	höften
10	in aquam posuit, qui post quindecim dies coepit <i>resipiscere</i> ac curatorem <i>rogare</i> , ut ex aqua reduceretur. Ille	få sitt förstånd tillbaka;
	hominem <i>exemit a cruciatu</i> , <i>ea</i> tamen <i>condicione</i> , ne	be;
	aream egrederetur. Cui cum diebus aliquot <i>paruisset</i> , ut	befriade från plågan; på det villkoret
	universam domum perambulare et exteriorum <i>ianuam</i>	lytt (= varit lydig)
15	non egrederetur, permisit. Reliquis sociis (qui plures	ytterdörren
	erant) in aquis relictis, paruit diligenter medici	
	<i>mandatis</i> .	befallningar
	Stans vero aliquando <i>super ostium</i> – neque enim	vid dörren
	egredi audebat timore lacunae – advenientem <i>equestrem</i>	till häst
20	iuvenem cum <i>accipitre</i> et duobus canibus <i>ex iis qui</i> ,	jaktfalk; av den ras som
	<i>sagaces</i> dicuntur, ad se vocavit, <i>rei motus novitate</i> ;	spårhundar; förvånad över nyheten
	neque enim quae ante in insania viderat, tenebat	
	memoria. Cum accessisset iuvenis, “Heus tu” inquit ille	
	“ <i>ausculta</i> , oro, me <i>paucis</i> , ac si libet responde: hoc, <i>quo</i>	hör på; en liten stund; som du
25	<i>veheris</i> , quid est? Et <i>quam ob rem</i> illud tenes?” –	färdas på; varför;
	“Equus est” inquit “et <i>aucupii gratia</i> .” Tum deinceps	för fågelfångst
	vero: “Hoc, quod <i>manu gestas</i> , quid vocatur et in qua re	du bär på handen
	illo uteris?” – “Accipiter” respondit “et <i>aucupio aptus</i>	/den är/ lämplig för fångst av
	<i>querquedularum et perdicum</i> .” Tum alter: “Hi qui te	krickor och rapphöns
30	comitantur, qui sunt, <i>age</i> , et <i>quid prosunt tibi</i> ?” –	då (i fråga); vilken tjänst gör de dig
	“Canes” ait “et <i>aucupio accomodati</i> ad investigandas	dresserade
	aves.” – “Hae autem aves, <i>quarum capiendarum causa</i>	för vilkas fångande
	tot res paras, <i>cuius pretii sunt</i> , si in unum conferas totius	vilket värde har de;
	anni capturam?” <i>Parum quid nescio</i> cum respondisset et	något litet;
35	<i>quod sex aureos</i> non excederet, <i>subdit</i> homo: “Quaenam	att; guldmynt; genmälte
	est equi, canum et accipitris <i>impensa</i> ?” – Quinquaginta	kostnad
	aureorum affirmavit. Tum <i>admiratus</i> stultitiam equestris	förvånad över
	iuvenis “Hoho” inquit “abi hinc <i>ocius</i> , oro, atque <i>adeo</i>	fortare än kvickt; rent av flyg
	<i>avola</i> , antequam medicus domum redeat. Nam si te hic	härifrån;
40	<i>compererit</i> , veluti insanissimum omnium qui vivant in	finner
	lacunam suam coniciet, <i>curandum</i> cum ceteris <i>mente</i>	för att botas; som berövats för-
	<i>captis</i> ; atque <i>ultra omnes</i> usque ad <i>mentum</i> in aquam	ståndet; djupare än alla andra; hakan
	summam collocabit.”	
	Ostendit aucupii studium summam esse amentiam, nisi	
45	aliquando et ab <i>opulentis</i> et <i>exercitii gratia</i> fiat.	rika; för motionens skull

Två *facetiae* av Nicodemus Frischlinus Balingensis1. *De quodam studioso*

Quidam litterarum studiosus cum magnos *sumptus* utgifter
 fecisset, quorum *rationem* patri reddere non poterat, räkenskap, reda
 domum litteras mittit, *quibus* se mortuum esse scribit, i vilket
 et patrem orat, ut certam sibi pecuniae summam mittat,
quo honeste sepeliri possit. för att

2. *De puella confitente monacho Augustae Vindelicorum*

(‘Om en flicka som biktade sig för en munk i Augsburg’)

- Admodum urbani* sunt homines Augustani et verbis mycket kultiverade
perquam affabiles; tum imprimis venerantur hospites synnerligen artiga
 et litteratos; quos *subinde* vocant “Dominos”, ita ut ideligen
 fere omnes *periodos* claudant hac voce: “mi Domine”. meningar; fras, uttryck
- 5 - Forte confitebatur puella monacho in hunc modum:
 “Vultisne confessionem meam audire, mi Domine?” -
 “Confitere,” inquit ille “mea filia.” - “*Immorigera* olydig
 sum” ait puella “matri meae, mi Domine. Non libenter
sacris intersum; plus *oblector tibia* quam psalmis, mi är med på gudstjänst; roar mig med flöjt;
- 10 Domine. *Obiurganti* matri saepe *obloquor*, mi tillrättavisar; säger emot
 Domine. *Acrius castigante* interdum dico: ‘Osculare då hon skäller på mig
 me *in culo*, mi Domine’.” i ändan

LUDVIG HOLBERG OM NATIONALKARAKTÄRER

(ur den satiriska reseromanen *Nicolai Klimii iter subterraneum*, 1741)

Lingua, qua utuntur Germani, haud facile intelligitur ob
perversam *stili ordinem*; nam quod *prius* in aliis
linguis solet esse, hic ponitur *posterius*, adeo ut nihil
intelligas, antequam ad finem paginae perveneris.

ordställningen/-följden i början
i slutet

5 In Hispania honesti hominis nota est *desidia*, et nihil
est quod nobilitatem magis commendat quam somnus.

lättja

Distinguuntur animalia Europae in terrestria et aqua-
tica. Dantur etiam *amphibia*, ut *ranae*, *delphini* et
Batavi; nam in *paludibus* hi habitant.

sådana som lever både på land och i
vatten, t.ex. grodor, delfiner och hol-
ländare; i träsk

10 Itali antiqui *totum olim orbem subegerunt*, *uxoribus*
subditi; hodierni vero in uxores *saevientes*, *cunctis*
populis foede serviunt.

underkuvade hela den dåtida världen,
undergivna sina fruar; grymma, och
slavar nesligt under alla folk.

Angli libertatis amantissimi sunt, solis uxoribus
servientes. *Quaerunt sollicite* de salute ac sanitate
15 *hominum sibi occurrentium*, adeo ut medicos omnes
crederem. At quaestio ista "How do you do?" (sive
"Quomodo vales?") vana tantum est *locutio* et *sonus*
nullius significationis.

Engelsmännen är ytterst måna om fri-
heten; De frågar så oroligt
hos de människor som möter dem att
man skulle kunna tro

Galliae metropolis, quae *amplissima* est et dicitur
20 Lutetia, potest *quodammodo* totius Europae caput
vocari; nam *certam exercet iurisdictionem* in ceteros
Europae populos: exempli gratia ius habet iisdem
regulas vivendi ac vestium formas praescribendi, adeo
ut *nullum vestimenti genus tam ridiculum sit ac*
25 *incommodum*, quin *ad idem, modo Lutetiae incolis*
placuerit, omnes *aliae gentes adstringantur*.
Quomodo vero aut quando ius istud acquisiverint
Parisini, *me latet*.

talesätt; läte
utan betydelse
mycket stor

In civitatibus maioribus passim *consuetudo invaluit*,
30 ut post *prandium ad computationem iusculi nigri, e*
fabis combustis confecti, invitentur amici. Iusculum
hoc vulgo dicitur "caffè". Ad loca computationis
trahuntur a duabus *robustissimis feris, inclusi pyxidi*
quattuor rotis impositae; nam parum honestum
35 Europaeis existimatur pedibus incedere.

Lutetia [=Paris] på sätt och vis
den utövar en viss domsrätt

etikett och klädmode; så att ingen
typ av klädedräkt är för löjlig och
obekväm för att inte alla andra folk
skall påtvingas den, bara den fallit
Lutetias invånare i smaken;
är mig obekant.

har den sedvänjan vunnit insteg
lunchen; till att dricka en svart
soppa som är gjord av brända bönor.

mycket kraftiga bestar; inneslutna i en
liten låda på fyra hjul

CURIOSA LATINA

Composuit Kjell Weinius

På den tiden då latinet fortfarande var ett gångbart kommunikationsmedel människor emellan och således studerades mera intensivt än idag, användes det även i mer eller mindre seriösa sammanhang. Ibland lekte man också förstås med språket.

Låt oss titta på några mer eller mindre allvarliga latinska meningar och versrader. Först några ordlekar (paronomasier).

1. Den tyske filosofen Schopenhauer hade av en domstol dömts att att betala ett livslångt skadestånd till sin f.d. husföreståndarinna. När han underrättades om hennes död, skrev han på den sista inbetalningen:

Obit anus, abit onus.

Översatt:

2. På vilket sätt är det här språkligt effektfyllt?

Amore, more, ore, re servantur amicitiae.

Översatt:

3. Nedanstående rebus kan ha stått på en gravsten. Det är möjligt att tyda om du vet vad "över", "tre gånger" och "två gånger" heter på latin:

O quid tua te
be bis bia abit
ra ra ra
es et in
ram ram ram
i i

Översatt:.....

.....

4. Vad är det för fiffigt med följande (hexameter)rad från en av Ovidius' *Metamorphoses* ("Förvandlingssagor") i vilken han talar om några bönder som till straff för olämpligt uppträdande av gudinnan Latona förvandlats till grodor?

Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant.

Översatt:

.....

5. Nästa hexameterrad lär ha yttrats av Alarik framför Roms murar. (När, förresten?) Vad är sinnrikt eller utstuderat i yttrandet?

Te tero, Roma, manu nuda; date tela, latete!

Översatt:

.....

CURIOSA LATINA

6. Följande distika skrevs till Clemens IV då han valts till påve 1265:

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum
 scandere te fecit hoc decus eximium.
 Pauperibus tua das, numquam stat ianua clausa,
 fundere res quaeris nec tua multiplicas.
 Condicio tua sit stabilis! Non tempore parvo
 vivere te faciat hic Deus omnipotens!

“Ditt goda namn, ej bedräglighet från din sida, duglighet, ej rikedomar
 har fått dig att nå detta höga ämbete.
 De fattiga ger du dina ägodelar, aldrig står din dörr stängd,
 du söker sprida rikedomarna, du förmerar icke dina egendomar.
 Måtte ditt hälsotillstånd vara stabilt! En icke liten tid
 må Gud, den allsmäktige, låta dig leva här!”

Men det var många som ogillade Clemens’ upphøjelse. De smickrande raderna får en helt annan innebörd om man läser dem från slutet och ändrar interpunktionen en aning. Så läst blir det en praktfull niddikt:

Omnipotens Deus hic faciat te vivere parvo
 tempore! Non stabilis sit tua condicio!
 Multiplicas tua nec quaeris res fundere; clausa
 ianua stat, numquam das tua pauperibus.
 Eximium decus hoc fecit te scandere rerum
 copia, non virtus, fraus tua, non tua laus.

Översatt:

Tillägg En anonym författare omkr. år 65 e.Kr. utnyttjar de två varandra motsatta betydelserna i *tollo* och skaldar följande distikon om den juliska ättens anfader och dennes senkomne ättling (§ 109 Anm. är till hjälp):

Quis negat Aeneae magna de stirpe Neronem?
 Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem!

Översatt:.....

